

PRVO POGLAVLJE

MOĆ HRANE

••

“Svijet pripada onom tko može pročitati njegove namjere.
Gluhoća, slijepi običaji i teške nepravde koje vidite,
postoje samo zbog prešutnog pristanka – vašeg pristanka.
Uočite da je to sve laž i već ste takvom svijetu zadali
smrtni udarac.”

EMERSON

"Oružje koje je odgovorno za najviše nasilja u
svijetu je kuhinjska vilica."

MAHATMA GANDHI

Hrana kao metafora

Od davnih vremena – unazad barem dva i pol tisućljeća, u vrijeme Pitagore u Grčkoj, starozavjetnih proroka u starom Levantu te Mahavire i Gautama Buddhe u Indiji, kao i kasnijih prosvjetitelja poput Platona, Plotina i ranih kršćanskih očeva – društveni reformatori i duhovni učitelji naglašavali su da trebamo paziti na naše stavove i obrede vezane uz hranu. Iznimno je važna činjenica da su se ta učenja tijekom mnogih stoljeća nasilno zatirala, omalovažavala i zanemarivala. Kada bismo istražili rane i stavove koji su odgovorni za to zataškavanje, otkrit ćemo činjenice o našem društvu i nama samima koje nas mogu osloboditi, kao i mogućnosti za pozitivnu osobnu i

planetarnu preobrazbu. Što daje hrani toliku moć i zašto tu moć još do danas nismo prepoznali? Da bismo odgovorili na to pitanje, moramo usmjeriti svoju pozornost na nov način i uočiti povezanost, iako su nas učili da to ne činimo.

Hrana nije samo osnovna nužnost; ona je i primarni simbol u zajedničkom unutrašnjem životu svakog ljudskog društva. Nije teško vidjeti da je hrana izvor i metafora života, ljubavi, darežljivosti, proslave, užitka, utjehe, stjecanja i potrošnje. Ironija je da je ona također i izvor i metafora vladanja, nadmoći, okrutnosti i smrti jer često ubijamo radi hrane. Svakog dana, od kolijevke do groba, izabiremo svoju hranu ili nam je netko drugi izabire. Na našu sposobnost uočavanja veza jako utječe kakvoća svjesnosti iz koje potječu naše odluke u svezi hrane, ali i činjenica da neke osobe same odlučuju o svojoj hrani, a za neke odlučuju drugi. Ta sposobnost uočavanja veza određuje jesmo li i hoćemo li postati ljubitelji i zaštitnici života ili ćemo nesvjesno sudjelovati u lancu okrutnosti i smrti.

Vjerujem da u najvećim dubinama svoje svijesti svi mi želimo ostvariti istinsko duhovno jedinstvo s izvorom postojanja i izravno doživjeti svoju istinsku prirodu. Ta čežnja za iskustvom cjelovitosti, istine i slobode od bolne iluzije o temeljnoj razdvojenosti navodi nas na istraživanje i ispitivanje tajni koje nas okružuju. Shvaćamo da se pomnim istraživanjem možemo povezati sa svojim duhovnim korijenima i sposobnostima. Pomnim istraživanjem hrane, odnosno onoga što i kako jedemo, te stavova, ponašanja i vjerovanja vezanih uz hranu krećemo na pustolovno istraživanje same srži našeg društva i nas samih. Iako zvuči iznenađujuće, kada osvješčujemo taj posve obični i nužni dio naših života, osvješčujemo i nevidljive lance koji sputavaju naša tijela, umove i srca, osvješčujemo rešetke kaveza koje nikada ustvari nismo mogli vidjeti te blistavi put koji vodi do preobrazbe i mogućnosti za istinsku ljubav, slobodu i radost u našim životima. Možda nas takve snažne tvrdnje nasmijavaju. Hrana? Naša stara prijateljica hrana? Imamo veće projekte i važnije stvari. Hrana je tako dosadna. Pojedemo nešto i trčimo dalje; ili jedemo radi utjehe i osjećaja podrške u našim poduhvatima; ili hrana služi kao pozadina druženju ili gledanju televizije. Hrana je samo hrana, možda ćemo reći. Nije to ništa važno!

Svete gozbe

Ako поблиže pogledamo, uočit ćemo da je hrana univerzalna metafora za intimnost. Poznat nam je osjećaj kada toliko jako volimo nešto ili nekoga da bismo s tim objektom ljubavi htjeli postati jedno te ga unijeti u sebe. Možda je to veličanstveni izlazak Sunca koji upijamo očima, neka melodija koja nam otvori srce i otopi nešto u nama ili naša voljena osoba s kojom se želimo sjediniti i postati jedno. Umjetnost svake vrste je sredstvo izražavanja te duboke ljudske čežnje za jedinstvom, ali samo se kroz umjetnost pripreme i jedenja hrane to jedinstvo doista tjelesno i ostvaruje. Zbog toga je čin jedenja tako moćno iskustvo i metafora: umjetnine od hrane se jedu i *postaju* mi. Ulaze kao objekt i *postaju* subjekt; ono što je “ne-ja” postaje “ja”. Kakvog li alkemijskog čuda! Ono je isto kao i čudo duhovnog prosvjetljenja ili opraštanja ili ljubavi. Ono što je ne-ja, ono drugo, ili čak i potencijalni neprijatelj pretvara se, kroz čin otvaranja i prihvaćanja, u mene, odnosno nas. Događa se iscjeljenje, osvješćivanje veće cjeline u kojoj su ranije odvojeni “ja” i “ne-ja” ujedinjeni kao elementi zajedničkog postojanja.

Hrana je stoga sveobuhvatna metafora za iscjeljivanje, duhovnu preobrazbu, opraštanje i transcendentalnu ljubav. To znamo duboko u sebi. Pripremanje hrane je jedina umjetnost koja nam dopušta da doslovno utjelovimo ono što stvorimo, kao i jedina umjetnost koja posve uključuje svih pet osjetila. Ona se također jako oslanja i na ono što se u budizmu smatra šestim čulom – na mentalnoj aktivnosti kojom poimamo ono što primamo s ostalih pet osjetila. Imamo nevjerovatno zamršene i složene slojeve misli i osjećaja vezanih uz hranu koji su važan dio našeg iskustva jedenja. Naša obitelj i društvo jako pridonose tim mislima i osjećajima, a ta sjećanja i poistovjećivanje daju značenje našim obrocima.

Jedenje je stoga najintimnija od svih aktivnosti u kojima zapravo ostvarujemo složeno i željeno jedinstvo sebe i drugog, subjekta i svijeta. I zato se ono uvijek doživljavalo, u svim društvima i kulturama, kao najsvetija ljudska aktivnost, ali i aktivnost koja najviše vezuje uz društvo. Ako pojedemo nekoga ili nešto, to je najveći čin intimnosti.

Onda oni doslovno postaju mi. Tom se intimnom činu mora posvetiti najveća pozornost, ljubav, rasuđivanje i poštovanje. Ako to nije tako, onda je to jasni pokazatelj da je nešto krenulo ozbiljno naopako.

Jednom kada shvatimo da je pripremanje i jedenje hrane osnovni simbol intimnosti i duhovne preobrazbe, razumjet ćemo zašto su u religijskom i društvenom životu svakog društva svete gozbe izvanredno bitne. Metafora jedenja je važna za razumijevanje duhovnog druženja s božanskim bićem. Jedenje hrane je u doslovnom i prenese-nom značenju sveti čin: njime izravno sudjelujemo u beskonačnom poretku koji transcendirna naše konačne živote.

Iako se čini da smo samo konačna bića koja jedu hranu, iz drukčijega gledišta možemo vidjeti beskonačno biće koje se vječno hrani sobom. Kroz čin jedenja prihvaćamo i utjelovljujemo beskonačno biće kao jedinstveno očitovanje njega samog, a to očitovanje smo mi, ta ljudska bića koja jedu. To je očitovanje najdublje ljubavi. Kada jedemo, voli nas jedna vječna i tajnovita sila koja daje sav život, koja je stvorila sve one koji su bili tu prije nas, koja se neprestano očituje u obliku nas te doživljava život kroz nas, s ljubavlju koja posve daje sebe nama – nama koji *jesmo* ta sila. To je ljubav koju naše intuitivno srce može osjetiti i s oduševljenjem cijeniti, ali koju naš racionalni um teško može pojm-iti.

Hrana, život i smrt

Što je jednostavnije od jedenja jabuke? A ipak, što bi moglo biti sve-tije ili imati dublje značenje? Kada jedemo jabuku, ne jedemo jabuku samo kao odvojenu stvar. Jabuka ulazi u nas, raspada se u nama, daje nam podršku i postaje mi. A svaka jabuka je izraz još mnogih stvari i pojava! Jedemo dio kiše i oblaka i svakog drveta koje je postojalo da bi nastala ta jedna jabuka te dio suza, znoja, tijela i udisaja bezbrojnih naraštaja životinja, biljaka i ljudi koji su postali kiša i tlo i vjetar koji hrane drvo jabuke.

Kada gledamo u jednu jabuku, vidimo čitav svemir. Svi planeti i zvijezde, naše Sunce i Mjesec, oceani, rijeke, šume, polja i stvorenja su u toj jabuci. Drvo jabuke je očitovanje bezgranične mreže života, a da

bi to drvo postojalo, svaki dio te mreže je bitan. Jabuka je dar drveta i beskrajnog svemira koji širi i slavi sebe kroz tu jabuku. Sjeme pada, s plodom jabuke, da bi postalo novo drveće ili da ga pojedu ljudi ili medvjedi ili ptice i tako ga odnesu na velike udaljenosti te na taj način prošire tu vrstu drveća. Time koriste čitavom sustavu stvarajući veću prostranost, složenost i savršenstvo.

Ako postanemo toga svjesni dok jedemo jabuku, shvatit ćemo da smo voljeni i čuvani te da smo dio nečeg većeg – misterija koji je toliko velik i dobroćudan i uzbudljiv da će nas obuzeti osjećaj svetosti. U gotovo svim društvima jedine prigode kada se na trenutak prisjećamo izvora svojeg života i kada se svjesno povezujemo s većim misterijem su smrt, odnosno sprovodi te obroci, uz izgovaranje zahvalnosti i molitve. Jedenje jabuke sa svjesnošću može biti sveta gozba, ali obično to činimo usputno, kada smo zauzeti nečim drugim.

Mi ljudi, dok jedemo jabuke, uistinu smo jabuke koje jedu jabuke. Čitav svemir nije samo u svakoj jabuci već u svakom od nas. Kod čina jedenja vidimo da u biti uopće ne postoje odvojene stvari nego samo procesi. Sve stvari sudjeluju jedna u drugoj, stalno se mijenjaju te ih na kraju pojede taj proces i vrijeme, veliki gutač. Hrana je izvor i metafora toka života u smrt i smrti u život.

Vidimo da je mitska i duhovna važnost uzimanja hrane vrlo dalekosežna i da je utkana u mitove i religije mnogih kultura, uključujući i našu. Osim trajnog simbola jedenja hostije prilikom kršćanske pričesti, kojim simbolički Isusova smrt postaje novi život, kršćanstvo nosi poruku i u rođenju. Isus je rođen u jaslama! Moćnog li simbola, roditi se u nečijoj zdjeli za hranu. On je rođen da bi bio duhovna hrana za druge. A duboka povezanost između simbolike jasli i posljednje večere ukazuje na trajnu moć hrane kao osnovne metafore duhovnog misterija koji i obuhvaća i transcendiraju život i smrt.

Ako razvijamo svoj duh i osvještavamo svoje potencijale, svakog dana možemo biti hrana drugima, dajući svoju ljubav i razumijevanje, svoje vrijeme i energiju, hraneći sebe i ostale. Ne dijelimo samo svoju osobnu ljubav, energiju ili vrijeme jer, kao i jabuka, kada dajemo od sebe, dajemo od darova koje smo primili od naših obitelji, učitelja i

prijatelja, od Zemlje i njezinih stvorenja, od Sunca, Mjeseca, zvijezda i svih naših iskustava. Na posljetku, mi smo život koji daje sebe sebi – hrani se, istražuje, zadovoljava i obnavlja sebe. Ako živimo dobro, hranimo mnoge s najvrednijom hranom: plodovima suosjećanja i mudrosti. Na kraju, više od potrebe za hranom za vlastito putovanje, otkrit ćemo da smo hrana jedni drugima na zajedničkom putovanju te da nismo najsretniji kada jedemo, već kada smo hrana ostalima. Svi smo mi rođeni u simboličkim jaslama da bismo bili duhovna hrana ostalima, te trebamo otkriti jedinstveni način na koji ćemo pridonijeti drugima i svijetu.

Iznenaduje li onda da nešto naizgled tako obično poput jednja, može predstavljati središnju polugu moći u našim društvenim i duhovnim životima? U daljnjem istraživanju pogledat ćemo što izabiremo jesti. Što leži iza našeg izbora hrane?

Podrijetlo naše hrane: ili biljke ili životinje

U našem društvu se ponekad namjerno skriva ili zanemaruje razlika između hrane životinjskoga podrijetla i hrane biljnoga podrijetla. Kada bismo izričito priznali ono što je očito, stekli bismo veću moć razumijevanja.

Hrana biljnoga podrijetla najčešće se sastoji od plodova i sjemenki koje određene biljke slobodno daju od sebe. Primjerice, žitarice poput pšenice, zobi, kukuruza, ječma, *quinoe*, raži i prosa su sjemenke i plodovi određenih trava. Mahunarke poput sojinih zrna, slanutka, leće, graška, graha i kikirikija su sjemenke grahorastih biljaka. Povrće poput rajčica, tikvica, paprika, buča, bamije, patlidžana i krastavaca su plodovi i sjemenke koji u botaničkom smislu spadaju pod voće. Plodovi i sjemenke koje daju drveće i ostale biljke sačinjavaju ostalu biljnu hranu koju jedemo, poput jabuka, naranči, banana, papaja, avokada, lubenica, grožđa, limuna, šljiva, marelica, trešanja, bresaka, maslina, smokava, datulja i drugog voća; kupina, jagoda, borovnica, brusnica, malina i drugih bobica; oraha, lješnjaka, australskih oraha, indijskih orašćića, badema, kokosa i drugi orašastih plodova te sunčokretovih, sezamovih i bučinih sjemenki, kakaovog zrnja, lanenih,

borovih i drugih sjemenki. Neke biljke imaju cvijeće koje nosi sjeme, poput brokule, cvjetače, brussell klica i artičoka, ili su plodovi gljiva, poput šampinjona, ili su slatki gomolji, poput krumpira ili batata. Neke biljke su korjenaste, poput mrkve i cikle, ili lisnate, poput blitve, kupusa i salate, ili stabljike, poput šparoge, celera i šećerne trske.

Iza biljne hrane na našim tanjurima stoje voćnjaci i vrtovi, polja, šume i godišnja doba te ljudi koji njeguju i hrane biljke. Ako se uzgajaju na organski način i na malo, onda možemo uočiti zemljinu ljepotu i obilje koje daje u obliku ukusne i zdrave hrane u ruke onih koji brinu o zemlji i rade u skladu s prirodnim ritmovima.

Ako pogledamo bolje, vidjet ćemo da jedenje te hrane uzrokuje vrlo malo patnje; većinu hrane biljnoga podrijetla predstavljaju plodovi i sjemenke koje slobodno otpuštaju trave, drveća, loze i druge biljke. Također, za razliku od životinja koje su pokretne i stoga trebaju živčani sustav s receptorima boli koji im pomažu izbjeći oštećenje vlastitoga tijela, biljke nemaju ništa analogno fizičkom živčanom sustavu ili receptorima boli. Budući da su ukorijenjene i nepokretne, nema razloga da im priroda podari ili u njima razvije mehanizme koji bi im pomogli da osjete bol.*

Hrana životinjskoga podrijetla sastoji se ili od tkiva i organa mrtvih životinja ili od životinjskih izlučevina koje se koriste kao hrana. U prvu kategoriju spada mišićno meso različitih životinja koje se ubijaju radi proizvodnje hrane, koja zauzima središnje mjesto u većini obroka našeg društva. Meso ribe ili školjaka obično se naziva prema vrsti životinje pa stoga nazivi poput tune, soma, lososa, jastoga, rakova i škampa. Iako se vodozemci i gmazovi u Sjedinjenim Američkim Državama jedu rjeđe nego u nekim drugim državama, ipak se uzgajaju žabe, kornjače i aligatori radi proizvodnje žabljih krakova te kornjačinog i aligatorovog mesa za ljudsku potrošnju. Meso ptica također se naziva prema imenu životinjske vrste pa tako jedemo piletinu, puretinu, patke, emue i fazane. Često se pravi razlika između

* Iako neki tvrde da biljke ipak mogu patiti, to bi bio samo dodatni razlog protiv korištenja hrane životinjskoga podrijetla jer su za proizvodnju mesa, jaja, mliječnih proizvoda i industrijski uzgojenih riba potrebne goleme količine žitarica. A i mnoge šume, stepe i staništa divljih životinja uništavaju se radi ispaše ili proizvodnje tih žitarica. Mnogi morski ekosustavi također se uništavaju. Pročitajte više o tome u dvanaestom poglavlju.

različitih vrsta i boja mesa, poput prsa i bataka, bijelog i crvenog mesa. Suprotno od navedenog, meso nekih drugih sisavaca rijetko se naziva prema vrsti životinje, nego kao određeni “odrezak” mesa, poput slabine, buta, boka, stražnjice, ramena, rebara, prsne kosti, ili kao svinjetina, slanina, rebarca, teletina, janjetina, srnetina, ovčetina, mljeveno meso, hamburger, hot dog, kobasica i šunka. Neki unutrašnji organi se također jedu, pogotovo bubrezi i jetra mladih sisavaca, jetra tovljenih pataka i gusaka (foie gras) te, rjeđe, želučana opna (tripice) te srce, jezik, mozak i papci određenih životinja. Mlijeko majka krava, ovaca i koza u laktaciji se pije ili jede kao maslac, jogurt, vrhnje ili razni sirevi. Kako bi se mlijeko zgusnulo, sirevi se oblikuju uz pomoć enzima iz obloga stomaka mladih telića. Ptičja jaja se također koriste kao hrana, kao i med koji iz svojega tijela luče pčele.

Za razliku od biljaka, koje po svojoj prirodi proizvode zdravu i vrijednu hranu koja uključuje malo ili nimalo patnje, životinjama se vlada ili ih se napada kako bi se dobilo meso, mlijeko ili jaja koja jedu ljudi. To očito uključuje patnju jer s potpunom sigurnošću znamo da je uzimanje noža i rezanje kože psa, krave, mačke, pilića, kunića ili čovjeka posve nešto drugo od rezanja kore rajčice ili grožđa te da zagristi u nogu svinje nije isto kao i zagristi svježju jabuku. Poznati etolog Konrad Lorenz jednom je rekao da svaka osoba koja ne može vidjeti razliku između sjeckanja psa i sjeckanja salate treba radi društvene dobrobiti počinuti samoubojstvo. Danas znamo da svi kralježnjaci imaju središnji živčani sustav s proprioceptorima (završecima živčanih stanica, op. prev.) koji su osjetljivi na razne bolne podražaje uključujući rezanje, paljenje, gnječenje, zatvaranje, električne šokove, masnice i rane, izloženost hladnoći i toplini ili odbojnom smradu te da osjećaju psihološku bol kao i mi kada su fizički zatvorene, kada im se bebe krađu ili kada im se ne dopušta ispunjenje njihovih urođenih nagona.

Tradicija poricanja

Što jače nešto poričemo, to više ta stvar vlada nama i to jače utječe na nas. Ako izravno promotrimo hranu životinjskoga podrijetla proizvedenu suvremenim metodama, sigurno ćemo ugledati bijedu,

okrutnost i iskorištavanje. Zato izbjegavamo iskreno promotriti takvu hranu. To se izbjegavanje i poricanje – kada se primijeni na prehranu, našu osnovnu djelatnost i važan obred – spontano prenosi na naš čitav javni i privatni život. Duboko u sebi znamo da ništa ne smijemo dobro promotriti jer ako to učinimo, moramo dobro promotriti i golemu patnju koju uzrokuju naše prehrambene navike. Zato smo naučili plitko promatrati te svojevolumeno ne obraćati pozornost na veze koje bismo mogli uočiti. Inače zbog velike boli ne bismo mogli podnijeti veliku grižnju savjesti i krivnju. Priznanje te istine bi također bilo u velikom sukobu s našom slikom o sebi te bi uzrokovalo veliku zbunjenost uma i emocionalne poremećaje. Izabiremo zatvoriti oči i stoga izabiremo biti slijepi i nepažljivi.

Nismo voljni niti sposobni vidjeti, suočiti se ili preuzeti odgovornost za skriveni ocean strave kojeg naša osnovna djelatnost uzrokuje onima koji jednako osjećaju bol i koji su jednako ranjivi poput nas. Stoga smo podijeljeni. Kao u stanju shizofrenije pokazujemo uljudnost i učtivost koja uz osjećaj nelagode živi s nemilosrdnom okrutnošću, a ta se okrutnost očituje svaki put kada kupujemo ili jedemo hranu životinjskoga podrijetla. Vjerujem da je ta podjela glavna neprepoznata rana od koje danas ljudi pate. Iz nje prirodno i neizbježno nastaju mnoge druge rane i podjele. Ta rana je toliko duboka i strašna da predstavlja tabu o kojem se ne smije javno govoriti.

Ako svojevolumeno ne želimo vidjeti što zapravo činimo kada kupujemo, pripremamo i jedemo hranu, onda ne vidimo ne samo travu i patnju koju potičemo i jedemo već i ljepotu svijeta koji nas okružuje. Zbog te stečene nesposobnosti promatranja iznimne ljupkosti ove Zemlje i zahvalnosti zbog nje, sposobni smo pustošiti šume i oceane te sustavno uništavati prirodni svijet. Kada nismo osjetljivi na bol koju svakodnevno nanosimo bespomoćnim životinjama, također nismo osjetljivi ni na ljepotu i sjaj drugih stvorenja koje tlačimo i od kojih se odvajamo tijekom svakog obroka.

Uništavanje osjetljivosti kod milijuna djece i odraslih osoba – na masovnoj razini koja je neophodna zbog svakodnevnog hranjenja s milijunima mučenih životinja – predstavlja sjeme ljudskog nasilja, rata, siromaštva i očaja. Te posljedice su neizbježne jer nikada za sebe

ne možemo žeti radost, mir i slobodu ako istodobno sijemo sjeme kojim nanosimo patnju drugima te postupamo prema njima kao prema robovima. Možemo propovijedati ljubav, dobrotu, slobodu i jedan bolji svijet, ali budućnost koju ćemo mi i ostali doživjeti, određuje naše ponašanje, pogotovo ono koje pokazujemo iz navike. Začarani krugovi nasilja iz prošlosti i sadašnjosti koji užasavaju ljude, potječu od nasilja počinjenog u ime naših svakodnevnih obroka. Iako se životinje ne mogu osvetiti kao što mogu ljudi, osvećuje nam se naše nasilje prema životinjama.

Nasljeđivanje okrutnosti

Zatvarajući i ubijajući životinje radi hrane, u naša tijela i duhove smo unijeli nasilje te smo poremetili naše fizičke, emocionalne, mentalne, društvene i duhovne dimenzije. Zbog naših obroka moramo jesti poput grabežljivaca te se zato takvima i smatramo. Tako stvaramo i opravdavamo ona ponašanja i institucije koje su proturječne zajedništvu i dobroti, koji podržavaju duhovni rast. Budući da je okrutnost neizbježna kod zatvaranja, sakaćenja i klanja životinja radi hrane, od djetinjstva nas tjeraju da ne obraćamo pozornost i da nas ne smeta činjenica da sudjelujemo u okrutnosti.

Nitko od nas nikada nije svjesno i slobodno odlučio jesti životinje. Svi smo mi to naslijedili od društva i putem odgoja. Ako u današnje vrijeme odemo na dječji odjel svakog dućana namirnicama, odmah ćemo to uočiti: hrana za bebe s okusom govedine, piletine, teletine i janjetine, pa čak i s okusom lazanja sa sirom. Dobronamjerni roditelji, djedovi i bake, prijatelji i susjedi prisiljavali su nas na životinjsko meso i izlučevine i prije nego što se možemo sjetiti. Kao novorođenčad nemamo pojma što su doslovno “teletina”, “purica”, “jaje” ili “govedina” niti odakle potječu. Ne znamo kakva se strava događa bespomoćnim bićima kako bi se napravile kašice koje su nam žličicama gurali u naša mala usta. O tome saznajemo polako, a kada jednom saznamo, okrutnost i izopačenost nam se čine prirodnima i normalnima. Nikada nam nisu rekli da naše ljudsko tijelo nije prilagođeno unosu velikih količina životinjske hrane koje su uobičajene u našem društvu. Nikada nam

nisu rekli za zatočene životinje na iznimno skučenom prostoru, za rutinske kastracije i druga sakaćenja bez korištenja anestezije te brutalna ubojstva s elementima masakra koja svakodnevno zure u nas s naših tanjura i zdjela i koja bez razmišljanja žvačemo dok gledamo televiziju, čitamo ili razgovaramo.

Stoga su se naši svakodnevni obroci – naša najdublja i najblaženija veza s prirodom i tajnom beskrajne duhovne svijesti – pretvorili u obrede kojima su svojstveni nepažnja, potisnuta osjetljivost i krivnja, umjesto da su to obredi srdačne zahvalnosti, povezivanja, blaženstva i ljubavi. Cijena koju plaćamo za to se ne može izračunati te uključuje, između ostalog, otupljivanje naše urođene inteligencije i suosjećanja te kao posljedicu gubitak mira, slobode i radosti.

Inteligencija koja vene

Inteligencija je sposobnost uočavanja važnih veza, a to vrijedi za sve žive sustave, poput ljudi, životinja, zajednica i društava. Sudjelovanje u svakodnevnim obredima koji potiskuju našu sposobnost stvaranja veza, ozbiljno smanjuje našu inteligenciju, čak i u trenutnoj bujici takozvanih informacija, te uništava našu sposobnost učinkovitoga rješavanja ozbiljnih problema koje stvaramo. Budući da smo naučili odvojiti se od patnje koju nanosimo životinjama, neizbježno i spontano se odvajamo od patnje koju nanosimo gladnim ljudima, živim ekosustavima, ratom zahvaćenim zajednicama i budućim naraštajima. Zbog naše vještine nasilnog sprječavanja pritoka povratnih informacija, također nas lako zavode korporativni interesi čiji profit ovisi o našoj nesposobnosti uočavanja važnih veza.

Suosjećanje je etička inteligencija: ono je sposobnost uočavanja veza, uslijed čega nastaje poriv za ublažavanjem patnje ostalih bića. Nju, kao i spoznajnu inteligenciju, guši čin jedenja životinja. Sposobnost odvajanja od vlastitih osjećaja, koju vježbamo za svakim obrokom, možda se bolje može uočiti na jezivim primjerima današnjih znanstvenika koji polako nasmrt smrzavaju žive pse kako bi proučavali ljudsku fiziologiju, suvremenih vojnika koji gledaju ravno u oči bespomoćnih civila dok pucaju u njih, lovaca koji mame i natjeravaju

bespomoćne životinje te ih ubijaju zbog zabave te mnogih drugih zakonitih i društveno prihvaćenih ponašanja.

Dok god ćemo biti, u svojoj srži, društvo koje u životinjama vidi samo robu i hranu, imat ćemo male nade za preživljavanje. Sustavna praksa zapostavljanja, potlačivanja i isključivanja koja je temelj naših svakodnevnih obroka, odvaja nas od naše unutrašnje mudrosti i osjećaja pripadnosti dobroćudnom i blaženom svemiru. Ako aktivno zapostavljamo istinu o našoj povezanosti, neizbježno ubijamo Zemlju i sebe same te se odričemo urođene inteligencije i suosjećanja koji nas mogu voditi.

Ja-ti nasuprot ja-ono

Dvadesetih godina prošlog stoljeća filozof Martin Buber je uveo i objasnio bitnu razliku u našim odnosima s drugima i našem osjećaju jastva koje danas sve više dobiva na važnosti. On je predložio da ne razvijamo osjećaj za “ja” u odvojenosti, nego u odnosu s drugima. Rekao je da kada se odnosimo prema drugima kao prema svjesnima, koji imaju osjećaje, iskustva, želje i svrhu, tada razvijamo “ja-ti” osjećaj jastva. Kada se odnosimo prema drugima kao prema predmetima, koji nemaju smislene želje, svrhu ili vlastitu svijest, onda razvijamo “ja-ono” osjećaj nas samih. Njegujući ja-ti osjećaj jastva, njegujemo osjećaj poštovanja i osjetljivosti za druge i sebe same. Njegujući ja-ono osjećaj jastva, skloni smo odnositi se prema drugima kao prema predmetima koji se mogu koristiti. Taj ja-ono osjećaj vodi do hladnog i neosobnog stajališta prema prirodi, životinjama i drugim ljudima te do unutrašnjeg mrtvila koje nas štiti od osjećanja boli bića koje koristimo, jedemo ili iskorištavamo. Prema Buberu ja-ono osjećaj podrazumijeva i stvara unutrašnju neosjetljivost koja vodi do sve većeg poriva za potrošnjom sve više stvari. Ta besmislena i nemoguća potraga za srećom i ispunjenjem hladnog, odvojenog i tjeskobnog jastva koje svodi druge na sredstva koja se koriste radi užitka i dobitka, osnovna je pokretačka sila potrošačkog društva i neobuzdane industrijalizacije, korporativnog kapitalizma i ekološkog i društvenog uništenja koje taj mentalitet neizbježno uzrokuje.

Iako su Buberovi uvidi pronicljivi i zanimljivi, čini se da nije prepoznao dublje uzroke koji su odgovorni za ja-ono osjećaj jastva: prehrambene navike kojima nas uče od rođenja, zbog kojih na čudesna inteligentna bića koja su sposobna osjećati bol, neprestano i bez propitivanja gledamo kao na puke prehrambene predmete kako bismo ih iskorištavali, ubijali i jeli.

Možda se čini nevjerovatnim da Buber nije mogao uočiti tu očitu vezu u preko četrdeset godina razmišljanja i pisanja o ja-ti i ja-ono odnosima. Međutim, još je nevjerovatnije da od tisuća vodećih pisaca i istraživača na području prirodnih i društvenih znanosti u zadnjih stotinu godina gotovo nitko nije napisao nijednu rečenicu na tu temu! To su bili najhrabriji i najnapredniji umovi svojeg vremena, voljni uzrokovati kontroverze i podariti svijetu mnoge nove zamisli na područjima sociologije, društvene teorije, psihologije, filozofije, teorije sustava, znanosti, ekonomije, povijesti, uprave, antropologije, teologije, komparativne religije i duhovnosti.¹ Kako je nešto tako važno i očito u našim životima i razmišljanju – naše postupanje prema životinjama radi hrane – moglo previdjeti toliko mnogo ljudi toliko dugo vremena? Jezivo je pomisliti na planine knjiga, članaka, eseja, predavanja i dokumentarnih filmova koje su veliki suvremeni umovi stvorili te shvatiti da se ta tema gotovo uopće ne spominje. Zamisao da bi naše svakodnevno nasilje protiv životinja uzgajanih radi hrane moglo biti osnovni uzrok ljudske patnje i rata, i do danas je ostala gotovo posve zapostavljena.

Čak i radikalniji i napredniji umovi nisu bili voljni ili nisu mogli ozbiljno pristupiti toj temi, kao niti gotovo svi suvremeni pisci i vođe na području ljudskih potencijala, duhovne, ekološke i društvene pravde, holističkog zdravlja i mirovnih pokreta.² Ovo nikako nije kritika tih sjajnih ljudi niti njihovih doprinosa i ideja. To je prije isticanje iznimnog otpora našeg društva prema suočavanju sa svojim osnovnim ponašanjem, koje je jednako očito kao i oglasi za hamburgere i pohanu piletinu, a istodobno i nevidljivo poput zraka te neobično nepristupačno.

Razlog tome je taj što smo se svi mi složili da tu istinu pod svaku cijenu *moramo* sakriti. Jedan od vrijednih doprinosa Carla Junga bio

je njegov opis arhetipa sjenke: to je ono što ličnost jest i što uključuje, ali to poriče i potiskuje. Iako je potiskivana, sjenka će se ipak pokazati i projicirati na štetne, a možda i gnusne načine. Naše zlostavljanje životinja radi hrane je bez sumnje naša najveća društvena sjenka. Naša kolektivna krivnja nas tjera da skrivamo nasilje koje jedemo, ali i da ga pokazujemo: kroz naš agresivni životni stil, u filmovima, knjigama, igricama i drugim medijima te u nasilju koje izravno ili posredno nanosimo jedni drugima.

Svi smo mi tajanstveni

Naše neprestano pretvaranje životinja u predmete radi prehrane, osim što remeti prirodni poredak te tako nanosi golemu i neprepoznatu patnju nama i ostalim životinjama, također uzrokuje sljepoću zbog koje ne vidimo što smo mi i ostale životinje doista.* Griješimo ako sebe smatramo samo pukim materijalnim bićima koja se rađaju, žive neko vrijeme i onda umiru. Poput drugih životinja mi u osnovi nismo fizička bića; u biti smo svijest. Svi smo mi očitovanja iste, bezgranične, tajanstvene stvaralačke sile koja rađa i održava sve što postoji. Naša tijela i umovi su sveti, kao i tijela i umovi svih stvorenja. Kao i mi, životinje imaju osjećaje i želje; one se gnijezde, pare, gladuju te su svjesni subjekti svojih života. Kao i mi, one se svim snagama trude izbjeći bol i smrt te činiti ono što im donosi sreću i zadovoljstvo.

Ljudska bića su u biti jedna golema tajna. Znanstvene, religijske, obrazovne i državne institucije jako su malo učinile da bi nam na bilo koji značajan način otkrile što ljudi u biti *jesu*. I dalje smo si vjerojatno isto toliko tajanstveni kao u danima Mojsija, Buddhe, Konfucija i Isusa. Neki će reći da znamo više i da smo zasigurno razvijeniji; drugi će reći da znamo manje onoga što je doista važno te da imamo manje pažnje i mračniju svijest nego u prijašnjim vremenima. Međutim, nitko ne može reći da sami sebi nismo misterij, usprkos svim našim znanstvenim i teološkim istraživanjima. Kao što ne znamo što je točno

* Ovdje je važno reći "ostale životinje" jer njihovo razdvajanje od nas je taktika isključivanja koja se koristi radi trajnog iskorištavanja i okrutnosti prema tim bićima. To također osnažuje apsurdnu zamisao da ljudi nisu životinje – sisavci s tijelima, mozgovima, žlijezdama, sustavima za razmnožavanje, nagonima i živčanim sustavima. Osjećamo bol i užitek kao i ostale životinje te osjećamo, sanjamo i družimo se s ostalim članovima svoje vrste kao i ostali sisavci.

muškarac ili žena, ne znamo niti što su kobila ili pastuh, pas, slon, orao, dupin, pile, riba, jastog, aligator, miš, leptir, crv, pčela ili muha. Svi su nam oni posve tajanstveni, možda čak i više nego što smo sami sebi. Oni su doista *druga bića*, a ta bitna spoznaja bi u nama trebala stvoriti osjećaj poniznosti, čuđenja i poštovanja.

Na žalost, za beskrajno tajanstvena bića koja susrećemo, izmišljamo mentalne kategorije, poput “crnaca”, “robova” i “poganih”, ili “životinja za hranu”, “divljači”, “gamadi” i “laboratorijskih životinja”. Te kategorije, zajedno s nasiljem koje pokazujemo tako kategoriziranim bićima, ne mijenjaju niti umanjuju njihovu svetu i tajanstvenu prirodu. One samo zamagljuje i zatvaraju naše umove pomoću pogrješnoga razmišljanja koje stvara naš isključivi i samodopadni stav. Svjetlost bezgraničnog duhovnog izvora sveg života sjaji u svim stvorenjima. Promatranjem i prepoznavanjem te svjetlosti u drugima oslobađamo i sebe i njih. To je ljubav. Kada to ne vidimo, često jer nikada nismo doživjeli da to drugi vide u nama, postajemo robovi te mislimo da je ograničeni pličak zapravo prostrana dubina.

Promatrajući životinje samo kao predmete koji se iskorištavaju radi hrane, toliko smo poremetili prirodni sklad da smo stvorili društvo koje robuje samo sebi, a da toga nismo niti svjesni. Iako neki tvrde da biljke ipak mogu patiti, to bi samo bio dodatni razlog protiv korištenja hrane životinjskoga podrijetla, jer su za proizvodnju mesa, jaja, mliječnih proizvoda i industrijski uzgojenih riba potrebne goleme količine žitarica. A i mnoge šume, stepe i staništa divljih životinja uništavaju se radi ispaše ili proizvodnje tih žitarica. Mnogi morski ekosustavi također se uništavaju. Pročitajte više o tome u dvanaestom poglavlju. Vladanje ljudi nad ostalim ljudima je samo nužna nadgradnja odnosa vladanja životinjama radi hrane. Kao što je Jim Mason pokazao u knjizi *An Unnatural Order*, postoji značajna povijesna veza između porobljavanja ljudi i porobljavanja životinja radi hrane. Taj mentalitet vladanja, porobljavanja i isključivosti je osnovi uzrok duhovne bolesti zbog koje ratujemo protiv prirode i međusobno.

Ljubav je razumijevanje

U mladosti sam se često pitao mora li naše društvo doista biti ovakvo. Otkrio sam da ne mora. Svi mi možemo značajno pridonijeti društvenoj preobrazbi i svjetskom miru putem naših obroka, koji su naša najvažnija veza s našim društvom i prirodnim svijetom.

Trud koji uložimo u osvješćivanje i slabljenje moćnog društvenog uvjetovanja, donosi razumijevanje. Iscjeljenje, milost i sloboda nastaju iz razumijevanja. Ljubav razumije. Na temelju razumijevanja možemo prihvatiti svoju odgovornost i postati sila koja će blagosloviti svijet svojim životima, umjesto da iz navike podržavamo podjele i okrutnost. Pomoću svjesnosti se naše ponašanje spontano mijenja. Pojedinačne promjene ponašanja mogu pomoću mreže međuljudskih odnosa dovesti do društvene preobrazbe te stvoriti nove dimenzije slobode, radosti i kreativnosti za sve. Sve počinje s našom najintimnijom i najznačajnijom vezom s prirodnim poretkom, našim primarnim duhovnim simbolom i našim temeljnim društvenim obredom: hranom.